

Laidunalueiden kuoriaisia tutkitaan muun muassa lantavatimenetelmällä.

TULOKSIA LUMOLAITUMILTA:

VUOROVAIKUTUSSUHTEIDEN EKOLOGISISSA VERKOSTOISSA

Lumolaidun -hankkeessa kerättiin tietoa luonnon monimuotoisuudesta yhdeksällä valitulla kohdetilalla. Kaikki lajit hyötyvät monimuotoisesta, mosaiikkimaisesta ympäristöstä. Lajeilla on vaihtelevia tarpeita elinympäristönsä suhteen. Kasvit, lantapaakut, lahopuut, sorkkien sotkema kostea maa ja paljaaksi kalutut laikut ovat kaikki yhteisölleen välttämättömiä.

TÄRKEÄT LANTAPAAKUT

Usein emme tule ajatelleeksi esimerkiksi lantapaakun monitasoista merkitystä erilaisille lajeille. Eräässä kohteessa kolmen hevosen jättämissä lantaläjissä kasvoi sieniä, kun alueen sienihavainnot olivat muuten vaatimattomat. Lukuisat kovakuoriais- ja kaksisiipislajit puolestaan tarvitsevat elinympäristökseen lantaa toukka- sekä aikuisvaihteessa, usein juuri tietyn ikäistä ja koostumukseltaan sopivaa. Monet lajeista myös suosivat tietyn eläinlajin lantaa. Populaatiot kykenevät joskus elämään alueella vain, mikäli sopivaa lantaa on tarjolla. Yhdenkin vuoden tauko laidunnuksessa voi näin olla kohtalokas alueen monimuotoisuudelle. Vähiten vaateliaat lantakuoriaislajit pystyvät tällaisissa tilanteissa hyödyntämään luonnonvaraisten eläintemme, esimerkiksi hirvieläinten lantaa tai etsimään lähiseudulta uusia laidunalueita elinympäristökseen, mutta kaikilla lajeilla samanlaista joustavuutta ei voida odottaa.

Lisäksi hyönteiskannoille saattavat olla oleellisen tärkeitä voimakkaan laidunnuspaineen vaikutuksesta muodostuvat maaperän paljastumat. Eräät vaateliaat lantakuoriaislajit edellyttävät lantapaakun alla kasvien juuristosta vapaata maaperää talvehtimispaikakseen. Mikä tahansa laidunniityn ruohostoon tiputettu paakku ei niille siten kelpaa, vaan ainoastaan paljaalla maapaljastumalla lepäävä. Erityisesti hiekkaisen maaperän rinnepaikoissa laidunkulutuksessa muodostuvat pienet töyräät tarjoavat erinomaisia pesäpaikkoja suurelle määrälle pistiäislajeja. Näiden erityispiirteenä ovat varsinaisen isäntälajin seurassa pesivät pesävieraat, jotka ovat useimmiten tarkasti isäntälajisidonnaisia. Kun vielä huomioidaan vaikkapa mesipistiäisten erikoistuminen medenhaussaan vain tietyille kasvilajeille, muodostuu laidunniityille mitä monimutkaisimpien ekologisten vuorovaikutussuhteiden verkostoja. Juuri tällaiset, monesti

vielä tieteelle tuntemattomatkin tekijät lienevät monien hyönteislajien taantumisen ja uhanalaistumisen taustalla.

JÄLKIEN KADOTESSA

Kun laiduntajat katoavat, heidän mukanaan poistuu paitsi lanta, myös sorkan- tai kavionpainaumat, joissa seisovan veden myötä syntyi sopivat olosuhteet sitä edellyttäville hyönteislajeille. Avoimilla niityillä on syntynyt hyönteislajeja, jotka ovat

Sorkanjälkien merkitys luonnon monimuotoisuudelle voi olla arvaamattoman suuri.

riippuvaisia esimerkiksi jostakin tietystä kasvilajista, tietyn koostumuksen maaperästä, riittävästä paahteisuudesta, sopivasta kosteudesta tai usean tällaisen edellytyksen yhdistelmästä.

Suomessa esiintyy tuhansia hyönteislajeja, jotka ovat sopeutuneet elämään lähinnä tietyn tyyppisissä niitty-ympäristöissä tai muilla laidunmailla. Jotkut lajeista elävät ainoastaan kuivilla kedoilla, toiset tuoreilla niityillä, jotkut vain niittyrannoilla. Eräät lajeista, kuten monet mesipistiäiset, tarvitsevat elinympäristökseen erittäin uhanalaisiksi käyneitä perinnebiotooppeja. Muokkaamattomuus ja monipuolinen kasvillisuus kerryttävät orgaanista ainesta maan pintakerroksiin. Eloperäisen aineksen määrä ja laatu vaikuttavat suoraan maaperäeliöstön elinoloihin. Monimuotoisuuden kannalta vaihtelevat maaperäolosuhteet ovat eduksi.

Joillakin kohdetiloilla jo pitkään vaalittu monimuotoisuus ja luonnonmukaisuus, sekä katkeamattomana jatkunut laidunnus ovat mahdollistaneet eräiden hyvin vaativien, laidunnuksesta riippuvaisten lajien esiintymisen. Laajat ja monipuoliset yhtäjaksoisesti käytössä olleet luonnonlaitumet ovat nykyään harvinaisia, joten näiden laidunten hyvin edustava hyönteislajisto kertoo myös entisaikojen maatalousympäristöjen hyönteisfaunasta.

VIERAITA

Vieraslajit ja niiden risteytymät eri kasvilajien kanssa ovat riski laitumilla. Esimerkiksi eräässä kartoituskohteessa kasvoi

Perinneympäristöt juontavat juurensa vähätuottoisiin ja hankalasti viljeltäviin alueisiin, kuten kuvassa näkyvään harjunlaiteeseen. Näitä alueita hyödynnettiin karjan kesäruokinnassa.

Opintoretket luonnonlaitumille oivat oivallinen tapa verkostoitua laajemminkin.

muutama jättiputki, joka todennäköisesti oli persianjättiputki, joka on luokiteltu haitalliseksi vieraslajiksi. Uhanalaisista lajeista tavattiin eräässä kohteessa keltamataraa, joka on voimakkaasti harvinaistunut perinnemaisemien kadotessa ja lajin risteytyessä paimenmataran kanssa. Risteymä (ns. piennarmatara) on varsin nopeasti leviävä ja keltamatara häviää sille kilpailussa. Keltamatara luokitellaan nykyisin vaarantuneeksi.

Mukava vierashavainto tehtiin puolestaan eräältä tilalta, jossa valorysään päätyi vaaksiainen, vuoristosammalkirsikäs. Havainto lajista on ensimmäinen Suomesta ja koko Pohjois-Euroopasta. Laji esiintyy muutoin ainoastaan Etelä- ja Keski-Euroopan vuoristoissa Ranskan Alpeilta Karpaateille ja Kaukasukselle. Lähimpänä Suomea lajia on aiemmin tavattu Puolan eteläarajalta sekä Saksan Thüringenistä. Tämän erikoisen havainnon selittänee lokakuun alkupäivinä vallinnut voimakas eteläinen ilmavirtaus, jonka mukana tämä yksilö on todennäköisesti kulkeutunut jostakin Balkanin vuoristoista tai Karpaattien itäosista Pirkanmaalle.

IHMISTEN VERKOSTOJA

Tampereen Hyönteistutkijain Seura ry:lle Lumolaidun-verkostohanke mahdollisti pääsyn hyönteistieteellisesti erittäin mielenkiintoisille yksityismaille, joille laidunnuksen vuoksi ei pelkin jokamiehen oikeuksin olisi ollut mahdollisuutta päästä. Hankkeen myötä tapahtunut verkostoituminen maanomistajien ja elinkeinonharjoittajien kanssa koettiin yhdistykselle arvokkaaksi ja kartoitukset hankkeen kohteissa jatkuvat myös tulevaisuudessa.

LUONNON JA KULTTUURIN YHTEISPELIÄ

Perinnebiotoopit ovat kulttuurimaiseman erityisiä luontotyyppejä. Ne ovat osa kulttuurista luontoamme joka kantaa mukanaan sekä luonnonperintöä että kulttuuriperintöä.

Perinnebiotoopit ovat syntyneet perinteisen maankäytön tavan eli luonnonlaidunnuksen myötä. Entisaikaan vainiot, niityt ja puutarhat suojattiin aidalla, joka rajasi laiduneläimet aidan ulkopuolelle. Vasta viime vuosisadalla yleistyi nykyinen laidunnustapa, jossa aita pitää laiduneläimet sisäpuolellaan. Luonnonlaidunnus ja sen synnyttämä luontotyyppi onkin osa kulttuuriperintöämme. Perinnebiotoopit tarjoavat alkuperäisen kaltaisen elinympäristön lukuisille vaarantuneille ja uhanalaisille lajeille. Sen vuoksi ne ovat korvaamattoman arvokkaita myös luonnonperinnön kannalta.

Tämä ainutlaatuinen perintömme tarvitsee säilyäkseen eläinten lisäksi myös ihmisiä. Ihmiset hoitavat laiduneläimiä, jotka puolestaan hoitavat maisemaa.

Perinnebiotoopit sijaitsevat usein alueilla, joilla on myös muinaisjäännöskohteita. Tämä Kellokivi-niminen alue asutettiin jo kivikaudella. Laiduneläimet ovat kulkeneet siellä niistä ajoista saakka.

LÄHTEET JA LISÄTIETOJA:

Tekstin on toimittanut Ira Vihreälehto. Alkuperäisaineistona on käytetty Lumolaidun verkosto -hankkeen kartoitusraportteja.

Lisätietoa laidunnuksesta: www.laidunpankki.fi

MKN Maisema ProAgria Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus maaseuturahasto

Kuvat: Laura Puolamäki ja Riikka Söyrinki.

Lumolaidun verkosto -hanke. ProAgria Etelä-Suomi / MKN maisemapalvelut 2022